

Nodig ze uit om mee te denken en mede verantwoordelijk te zijn bij zowel het maken van beleid alsook in later stadium, bij de uitvoering ervan

is noodzakelijk om bij de doelgroepen tot een zo groot mogelijk draagvlak voor beleid te komen. Dat lukt het beste door deze groepen te vragen naar de onderwerpen die zij belangrijk vinden, dus waar het natuurbeleid zich volgens hen op zou moeten richten, en ze te betrekken bij het proces van beleidsvorming. Hierbij draait het om openheid en communicatie. Er moet gelegenheid zijn om ideeën te opperen, op zijn minst door een representatieve afvaardiging van de groep. Nodig ze uit om mee te denken en mede verantwoordelijk te zijn bij zowel het maken van beleid alsook in later stadium, bij de uitvoering ervan. Het is belangrijk dat er over en weer uitwisseling van informatie plaatsvindt. Ga ook de discussie aan over de achtergronden van het beleid.^{5,11} De workshop 'Kleurrijk Groen' van de gemeente Breda, waar we eerder over schreven, is een mooi voorbeeld van het betrekken van allochtonen bij beleidsvormingsprocessen. Dergelijke vormen van emancipatoir natuurbeleid, waarbij burgers worden gestimuleerd om actief mee te denken en mee te werken, kunnen aanknopingspunten bieden voor een duurzame verbreding van het draagvlak voor natuurbeleid.²⁰

Kijk ook naar de plekken waar allochtonen of jongeren nu al in contact komen met de natuur en probeer deze mogelijkheden uit te breiden. Groen in de stad is natuurlijk een duidelijke stimulans, maar ook het meer toestaan van het 'oogsten' in de natuur en het bewust aanplanten van oogstbare bomen en planten draagt hieraan bij. De populariteit van volkstuinen onder allochtonen is eveneens een aangrijpingspunt om de contactmogelijkheden met de natuur te verbreden.

Natuur naar de mens brengen

Met welke zaken zou er in natuurbeleid rekening kunnen worden gehouden zodat jongeren of allochtonen zich er meer door aangetrokken voelen en de afstand tussen natuur en mens kleiner wordt? In eerdere hoofdstukken zijn de nodige praktische zaken aan bod gekomen. Aandacht daarvoor in beleid zou het voor met name allochtonen en jongeren aantrekkelijker maken om de natuur in te trekken. Soms zal het nodig zijn dergelijke zaken in beleid op te nemen, op andere punten gaat het over hoe we met elkaar omgaan. Bijvoorbeeld door met elkaar rekening te houden als de een in het park is om er van de zon te genieten, terwijl de ander er zijn hond uitlaat. Voor zowel allochtonen als jongeren geldt dat de natuur vooral voor recreatieve doeleinden wordt gebruikt. Op landelijk niveau is er veel aandacht voor de toegankelijkheid van het Nederlandse landschap. Er wordt bijvoorbeeld onderzocht welke gebieden aantrekkelijk zijn en beter kunnen worden ontsloten door er (meer) wandel- en fietspaden aan te leggen. Op het eerste gezicht lijken sommige groepen daar nauwelijks mee te worden bereikt. Allochtonen wandelen naar en in het stadspark. Een grotere bekendheid met natuurgebieden die iets verder weg liggen, maakt de kans al groter dat ze ook die gaan opzoeken. Dan komen extra wandelpaden of wandelgebieden wel van pas.

De kans op een bezoek aan een verder weg gelegen natuurgebied lijkt nog groter te worden als het ook aantrekkelijk voor allochtonen is om die gebieden op te zoeken. Bijvoorbeeld omdat er voorzieningen zijn die het mogelijk maken er langere tijd met een grotere groep te verblijven.

Of omdat de omgeving iets te bieden heeft wat geogost mag worden, zoals kastanjes, paddenstoelen, bessen en bramen.

En wat jongeren betreft: voor zover zij verderop trekken, hebben ze over het algemeen een ander doel voor ogen dan de natuur te bezoeken. Als ze in zee willen zwemmen, hoort de route via duinen en strand daarbij, maar zijn die geen doel van het bezoek op zich. Maar misschien zorgt een route naar zee, via fietspaden die door groen omgeven zijn, wel voor een natuurbeleving die later van invloed zal blijken te zijn.

Natuurbeheer aanpassen

Wat natuurbeheer betreft, lijken de wensen van allochtonen en jongeren van elkaar te verschillen, ook al staan bij beide groepen het stadspark en het bos hoog op het lijstje van meest aantrekkelijke natuurgebieden. Als we even voorbijgaan aan het feit dat ze daarbuiten weinig andere natuurgebieden bezoeken, wat valt er dan te zeggen over het natuurbeheer?

In de optiek van allochtonen moet natuur netjes worden verzorgd. Dus dat zou betekenen geen verwildering maar aangeharkte paden, omgewaaide bomen en dode takken opruimen, met de hongerdood bedreigde runderen bijvoederen. Jongeren zijn, overigens net als allochtonen, geen grote voorstanders van een hands-offvisie. Jongeren hebben minder moeite met menselijk ingrijpen in de natuur dan volwassenen.¹ Toch lijkt het erop dat ze ‘wilde natuur’ wel degelijk op prijs stellen. WILDzoekers (een initiatief van zeven natuurorganisaties) sluit hierbij aan in de manier waarop ze leden aan zich denkt te binden: met “[...] ‘life-experience’ waarbij beleving centraal staat”.³⁷ De gedachte aan survivaltochten – toch

per definitie in de ‘wilde natuur’ – dringt zich op. Kennelijk zijn sommige jongeren wel degelijk te porren voor de minder netjes onderhouden natuurgebieden, als ze er maar iets spannends te doen hebben.

Het lijkt erop dat beleidsmakers zich, wat jongeren betreft, op wildere natuur kunnen blijven richten. Vooropgesteld dat er enige overeenstemming komt tussen het ‘wilde’ van de natuur in Nederland en de ‘wilde natuur’ die jongeren voor ogen hebben. Daarnaast zouden beleidsmakers ook weer eens oude nota’s, waarin verzorging van de natuur de hoogste prioriteit had, erbij moeten halen. Ze zouden, bij wijze van spreken, niet alleen De Posbank, maar ook het Vondelpark veel aandacht moeten geven. Tegelijkertijd zouden natuurgebieden als de Posbank voor meer doelgroepen aantrekkelijk moeten worden gemaakt. Beleidsmakers zouden in hun nota’s vooral aandacht moeten hebben voor de vele manieren waarop Nederlanders uit alle lagen van de bevolking en met vele verschillende achtergronden naar de natuur kunnen worden gelokt. Want betrokkenheid en beleving lijken nauw met elkaar samen te hangen. Of, zoals Donker het tegenover Metz onder woorden bracht ²⁵:

“Hoe meer mensen de natuur beleven, hoe meer ze er zich betrokken bij voelen. Hoe meer betrokken ze zijn, hoe meer verantwoordelijkheid ze ervoor nemen en hoe beter ze ervoor zorgen, ook wanneer er besluiten worden genomen over de bouw van woonwijken en wegen. Als ze weten wat die streep groen is waar ze met 120 aan voorbij razen, wordt het ook iets van henzelf.”

Wat natuurbeheer betreft, lijken de wensen van allochtonen en jongeren van elkaar te verschillen, ook al staan bij beide groepen het stadspark en het bos hoog op het lijstje van meest aantrekkelijke natuurgebieden

Kris van Koppen: Ik zie meer beil in brede gezamenlijke dan in specifieke afzonderlijke educatiestrategieën of natuurvoorzieningen, tenzij de drempels zo hoog zijn dat het echt niet anders kan. In alle andere gevallen houdt NME voor allochtonen op de eerste plaats in dat Nederlanders van allerlei komaf elkaar kunnen ontmoeten in natuuractiviteiten.

Jongeren en allochtonen als uitdaging voor NME

Beleidsmakers, natuurbeschermers en onderzoekers maken zich zorgen over de relatie tussen jongeren en natuur. Hun zorg wordt gevoed door signalen dat jongeren weinig betrokken zijn bij natuur en dat vrijwilligersorganisaties voor natuur en milieu steeds verder vergrijzen. Tegen deze achtergrond hebben diverse onderzoekers, waaronder Jana Verboom⁶, Annick de Witt³⁸ en tenslotte Buijs, Langers & De Vries¹, opvattingen van jongeren over natuur in kaart gebracht. Ook bestaan er tal van projecten en activiteiten, zoals CodeName Future, Wildzoekers, Woeste Land, Scholen voor Duurzaamheid, die zich specifiek op natuur- en milieueducatie (NME) van jongeren richten. Is er inderdaad sprake van een veront- rustende trend? Kunnen NME-projecten ertoe bijdragen die trend te keren? Deze vragen vormen het startpunt van dit essay. Ik baseer me niet alleen op wetenschappelijke gegevens maar ook op persoonlijke ervaringen en verwachtingen. De nadruk ligt niet op het aanbrengen van nuance, maar veeleer op het uitlokken van debat.

'Time out'...

Hoe slecht staat het met de relatie tussen jongeren en natuur? Het kan geen kwaad om bij de alarmende berichten van de laatste tijd enige kanttekeningen te plaatsen. Wat betreft kennis over natuur kunnen we het onderzoek van Verboom⁶ uit 2004 als illustratie nemen. In dat onderzoek werd aan scholieren onder andere gevraagd welke wilde soorten in Nederland zij zouden missen, wanneer ze zouden uitsterven. Enkele scholieren noemden in hun antwoord ook olifanten en leeuwen, en met name dat feit haalde het landelijke nieuws. Een blik op het gehele resultaat laat echter zien dat niet alleen HAVO- en VWO-scholieren, maar

ook VMBO-scholieren vrij goed alle Nederlandse grotere zoogdieren weten op te sommen. En hoe zwaar moeten we het aanrekenen dat jongeren, in hetzelfde onderzoek, melden dat ze het niet erg zouden vinden als wespen en brandnetels zouden uitsterven? Ecologische misvatting of een spontaan gevoelsmatig antwoord? Het is lastig te bewijzen, maar mijn vermoeden is dat de parate kennis van planten- en bomensoorten weliswaar is afgenomen, maar dat het inzicht in wereldwijde ecologische verbanden en de kennis van met name uitheemse diersoorten groter is dan vroeger.

Iets soortgelijks geldt voor natuurbezoek. Enige tijd geleden circuleerde vrij hardnekkig het gegeven dat tachtig procent van de jongeren niet meer in de natuur zou komen. Zo slecht is het gelukkig niet gesteld. Blijkens de cijfers van opnieuw het onderzoek van Verboom komt een kwart van de jongeren tenminste enkele keren per jaar in een natuureservaat. Een ruime meerderheid gaat tenminste enkele keren per jaar naar een bos en naar een strand. Andere peilingen komen tot min of meer vergelijkbare cijfers.

Ook betrokkenheid bij natuur is onder jongeren aanwezig, zoals ook De Witt³⁸ in haar onderzoek uit 2005 benadrukt. Dat het met kennis, houding en gedrag niet zo droef gesteld is als soms wordt gedacht, is overigens voor een flink deel te danken aan de inspanningen die sinds de jaren zeventig en tachtig zijn gedaan om NME een plaats te geven in het onderwijs. In een recent onderzoek hebben we de effecten van NME in het basisonderwijs op kennis, houding en gedrag van jongeren en volwassen ook kwantitatief kunnen aantonen.³² Bij de interpretatie van de relatie jongeren-natuur moeten we bovendien rekening houden met de veranderingen in oriëntatie die horen bij

Kris van Koppen is bijzonder hoogleraar natuur- en milieueducatie aan de Universiteit van Utrecht en daarnaast verbonden aan Wageningen Universiteit. Zijn aandacht gaat behalve naar natuur- en milieueducatie ook uit naar natuur- en milieubeleid.

Dat jongeren van nu via internet en tv een veel rijker en ruimer wereldbeeld hebben dan in het verleden, is zonder meer een verworvenheid

adolescentie. Uit diverse studies naar landschapspreferentie blijkt dat jongeren, ten opzichte van kinderen én volwassenen, minder voorkeur hebben voor natuurlijke, ongerepte landschappen. Het is niet zo dat zij natuur niet waarderen, maar hun voorkeur gaat uit naar plaatsen die activiteiten suggereren, bij voorkeur activiteiten die zij kunnen ondernemen met leeftijdgenoten.³⁹ In zekere zin is er dus sprake van een 'time-out' voor natuur. Deze karakteristieke dip in de waardering voor natuur werd ook aangetroffen in het eerder genoemde onderzoek naar de langetermijneffecten van NME³²; hier had de jaargroep met een leeftijd van circa 19 jaar een significant lagere score voor houding en gedrag ten aanzien van natuur en milieu, dan jongere jaargroep (van rond de 13) en de oudere jaargroep (rond de 27).

....of trend?

Dat alles neemt echter niet weg, dat er wel degelijk redenen zijn om ons zorgen te maken over de relatie tussen jongeren en natuur. Behalve de hierboven genoemde gegevens over kennis, houding en gedrag zijn er nog andere trends die de aandacht vragen. Ik noem er drie die mij de afgelopen jaren speciaal hebben getroffen. De interesse van Nederlandse scholieren voor milieustudies is bijzonder gering. Terwijl in het begin van de jaren negentig de instroom aan milieuoopleidingen in het HBO en WO meer dan 700 studenten bedroeg, is die de afgelopen jaren bijna gedicimeerd tot circa 100. Milieuwetenschappen zijn voor de overgrote meerderheid van scholieren duidelijk niet 'cool'. Voor natuur is de belangstelling groter, maar ook bij biologie zien we een verschuiving van ecologie naar medisch of chemisch georiënteerde biologie.

In het domein van consumptie is er de trend van 'comfort, cleanliness, and convenience'. De Engelse sociologe Shove⁴⁰ laat in haar boek met deze titel zien, hoe de toename in energie- en waterverbruik voor een flink deel voortvloeit uit veranderende standaards voor comfort en hygiëne. Voorbeelden zijn de opkomst van de airco, de steeds intensievere bad- en douchegewoonten, en voortdurend hogere eisen aan het wassen van kleren en bedgoed. In deze ontwikkeling, die wordt aangereikt door bedrijven en media, lijken jongeren in vele opzichten de koplopers. Als derde noem ik de trend van virtualisering. Dat jongeren van nu via internet en tv een veel rijker en ruimer wereldbeeld hebben dan in het verleden, is zonder meer een verworvenheid. Maar de keerzijde daarvan kan zijn dat de concrete natuur van Nederland verbleekt bij de natuur van Discovery Channel en Animal Planet. Buijs, Langers en De Vries¹ concluderen in hun onderzoek dat jongeren de natuur lager waarderen dan volwassenen *ondanks* hun smallere beeld van natuur. Mijn vermoeden is dat natuur saaiër wordt, mede *dankzij* dat smallere beeld van natuur. Voor zover dat smallere beeld samenhangt met de steeds grotere rol van virtuele ideaalbeelden van natuur, ten koste van concrete en zintuiglijke omgang met natuur in de leefwereld, is sprake van een veront- rustende trend.

Een diagnose in vogelvlucht

Kortom, niet alleen het gebrek aan kennis van, belangstelling voor, of betrokkenheid bij natuur verdienen onze aandacht maar ook, en misschien wel vooral, de gebrekkige verbanden tussen opvattingen over natuur en milieu enerzijds en de ambities, leefstijlen en de alledaagse omgang met